

TREJŲ–KETVERIŲ METŲ AMŽIAUS VAIKO, TURINČIO ASD SUTRIKIMĄ, NEMALONIŲ EMOCIJŲ VALDYMAS DAILINĖJE VEIKLOJE

Inga Šaulitienė

Šilutės lopšelis-darželis „Raudonkepuraitė“

DOI: <https://doi.org/10.52320/svv.v1iX.386>

Anotacija

Autizmo spektro sutrikimas yra kompleksinis raidos sutrikimas, pasireiškiantis socialinės sąveikos, komunikacijos bei elgesio sunkumais. Straipsnyje analizuojama, kaip struktūruota ugdymo aplinka ir vizualinės priemonės dailinėje veikloje padeda mažinti neigiamų emocijų raišką ir stiprinti emocinę savireguliaciją trejų–ketverių metų vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą. Tyrimo tikslas – atskleisti dailinės veiklos metodų poveikį vaikų emocijų raiškai ir savireguliacijos gebėjimams. Tyrime taikyti literatūros analizės, stebėjimo ir apklausos metodai. Gauti rezultatai parodė, kad aiškiai struktūruota, vizualiai apibrėžta ugdymo aplinka ir dailinės veiklos užduotys padeda vaikams turintiems autizmo spektro sutrikimą jaustis saugiau, mažina nerimo bei pykčio epizodų dažnumą ir skatina pozityvesnę emocijų valdymą. Papildomai nustatyta, kad nemaloniais emocijas dažniausiai sukelia netikėti veiklos pokyčiai, sensoriniai dirgikliai ir neaiškios užduotys. Dailinė veikla suteikia galimybę vaikams išreikšti jausmus neverbaliniu būdu, mažina įtampą ir padeda nukreipti dėmesį nuo stresą keliančių situacijų. Struktūruoto ugdymo ir vizualizacijos metodų taikymas (dienotvarkės, emocijų kortelės, užduočių schemas) reikšmingai prisideda prie vaikų savireguliacijos gebėjimų stiprinimo. Pedagogų apklausos duomenys parodė, kad aiški struktūra ir nuspėjamos veiklos ribos padeda vaikams lengviau valdyti emocijas bei aktyviau įsitraukti į kūrybinį procesą. Tyrimas pagrindžia, jog vizualinės priemonės ir kūrybinės dailės užduotys yra veiksminga priemonė, gerinanti emocinę savijautą ir socialinį vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, funkcionavimą.

Pagrindiniai žodžiai: autizmas, emocijos, dailinė veikla, struktūruotas ugdymas, vizualizacija.

Įvadas

Temos aktualumas. Autizmo spektro sutrikimas yra sudėtingas raidos sutrikimas, paveikiantis socialinę sąveiką, komunikaciją bei elgesį. Trejų–ketverių metų amžiaus vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, dažnai susiduria su emocijų raiškos ir elgesio sunkumais, kurie trukdo jų dalyvavimui ugdymo veiklose. Pastaraisiais metais visame pasaulyje pastebimas autizmo spektro sutrikimų diagnozių skaičiaus augimas, todėl vis daugiau šių vaikų įtraukiami į bendrojo ugdymo programas. Tai lemia poreikį ieškoti veiksmingų metodų, padedančių valdyti nemalonių emocijų raišką bei užtikrinti sėkmingą įtrauktį ugdymo procese.

Lietuvos Respublikos Seimo priimti Švietimo įstatymo pakeitimai (LR Švietimo įstatymo 34 str.) sudaro galimybes vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, lankyti arčiau namų esančias ikimokyklinio ugdymo įstaigas. Todėl vis daugiau vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, pradeda lankyti bendrojo ugdymo darželius, kurie ne visuomet yra tinkamai pasirengę įtraukiajam ugdymui (Juškienė ir Voidogaitė, 2021). Didžiausia atsakomybė tenka ikimokyklinio ugdymo pedagogams, kurie turi gebėti atpažinti individualius vaikų poreikius ir taikyti tinkamus ugdymo metodus (Vėlavičienė, 2020).

Siekiant sumažinti nerimą, baimę ar pyktį, vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, būtina kurti struktūruotą, vizualiai aiškią ir nuspėjamą aplinką (Bennett, Reichow, & Wolery, 2011; Hume, Loftin, & Lantz, 2009). Dailinė veikla šiuo aspektu yra itin reikšminga, nes ji sudaro galimybę vaikui išreikšti emocijas neverbaliniu būdu, patirti sėkmės jausmą, nusiraminti per spalvų, formų ir judesio sąveiką. Kūrybiniai procesai padeda nukreipti dėmesį nuo įtampos, stiprina savireguliaciją ir skatina pozityvią emocinę raišką. Todėl dailinės veiklos taikymas gali būti veiksmingas metodas, padedantis valdyti nemalonių emocijų raišką vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą.

Tyrimo problema. Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, dažnai patiria stiprias nemaloniais emocijas – nerimą, baimę, pyktį – kurios trukdo jų socialinei sąveikai, komunikacijai ir ugdymuisi (Martin, 2009; Emery, 2004). Šios emocijos ypač ryškios trejų–ketverių metų amžiuje, kai formuojasi pagrindiniai emociniai ir socialiniai įgūdžiai (Navickienė ir kt., 2019). Vienas iš veiksmingų pagalbos būdų – struktūruotas ugdymas ir vizualizacijos priemonės dailinėje veikloje. Tokia veikla padeda vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, išreikšti emocijas neverbaliniu būdu, mažina nerimą ir skatina savireguliaciją (Karklytė-Palevičienė, 2021; Lukašonokienė, 2022). Aiški struktūra ir vizualiniai

įrankiai, tokie kaip tvarkaraščiai ar emocijų kortelės, didina užduočių supratimą, padeda išvengti frustracijos ir stiprina vaikų pasitikėjimą savimi (Serbentavičiūtė, 2021; Lowenfeld & Brittain, 1987).

Vis dėlto, nors dailinė veikla laikoma naudinga emocijų raiškos priemone, vis dar trūksta aiškių duomenų, kaip konkrečiai ši veikla padeda valdyti nemaloniais emocijas trejų–ketverių metų vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą. Todėl iškyla probleminis klausimas: kaip dailinė veikla prisideda prie nemalonių emocijų valdymo ir emocinės savireguliacijos stiprinimo trejų–ketverių metų amžiaus vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą?

Tyrimo objektas – trejų–ketverių metų amžiaus vaikas, turintis autizmo spektro sutrikimą, nemalonių emocijų raiška ir jų valdymo metodai dailinės veiklos metu.

Tyrimo tikslas – ištirti vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, patiriamų emocijų raišką ir nustatyti veiksmingus jų valdymo metodus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nemalonių emocijų raiškos ypatumų analizė – teorinis pagrindimas.
2. Dailinės veiklos įtaka nemalonių emocijų valdymui pagrindimas.
3. Struktūruoto ugdymo ir vizualinių metodų taikymo poveikio nustatymas emocinei savireguliacijai.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, stebėjimo metodas, internetinė apklausa, kokybinio ir kiekybinio tyrimo duomenų analizė.

1. Trejų–ketverių metų amžiaus vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, nemalonių emocijų raiškos ir dailinės veiklos poveikio teorinis pagrindimas

Pasak psichologės Ivoškuvienės (2023), autizmas yra vienas iš sudėtingiausių raidos sutrikimų, kuris daro didelę įtaką žmogaus komunikacijai ir įvairioms veiklos sritims. Šis sutrikimas turi specifinių bruožų ir išlieka visą gyvenimą. Autizmo terminas kilęs iš graikų kalbos žodžio „autos“, reiškiančio „savas“, „pats“, „aš pats“. Pirmą kartą jį pavartojo šveicarų psichiatras Eugen Bleuler 1911 m., apibūdindamas vieną iš šizofrenijos požymių – stiprų susitelkimą į save bei atsiribojimą nuo aplinkinio pasaulio.

Lietuvoje autizmo spektro sutrikimas yra diagnozuojamas remiantis Dešimtają tarptautinę ligų klasifikaciją – TLK-10 (angl. World Health Organization. The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Clinical Descriptions and Diagnostic Guidelines, 1992). Pagal šią klasifikaciją autizmui būdingas vadinamasis simptomų trejetas, kuris apima socialinės sąveikos sunkumus, pasireiškiančius ribotu gebėjimu megzti santykius su kitais bei menku emociniu atsaku, kalbinio ir nekalbinio bendravimo sutrikimus, kai vaikams ar suaugusiesiems tampa sudėtinga efektyviai naudoti žodžius, gestus ar mimiką, taip pat ribotą, pasikartojantį elgesį bei pomėgius. Tokie žmonės dažnai laikosi griežtos rutinos, rodo stereotipinius veiksmus bei susitelkia į siaurus interesus ar veiklas. Šie trys požymiai sudaro pagrindą nustatyti autizmo spektro sutrikimą, vadovaujantis TLK-10 klasifikacija (žr. 1 lentelę).

Autizmo spektro sutrikimai dažniausiai nustatomi ikimokyklinio amžiaus vaikams, tačiau konkretus diagnozavimo amžius gali skirtis priklausomai nuo daugelio veiksnių. Pasak Crane ir kt. (2015), dažniausiai šie sutrikimai diagnozuojami vaikui sulaukus maždaug penkerių su puse metų. Kita vertus, Mandell ir kt. (2005) tyrimas rodo, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose autizmo spektro sutrikimai nustatomi šiek tiek anksčiau – vidutiniškai trejų su trupučiu metų amžiuje. Ypatingai ankstyva diagnostika dažnai pasitaiko vaikams, kurie turi ir kitų gretutinių sunkumų, pavyzdžiui, kalbos supratimo sutrikimų, kadangi tokiu atveju tėvai dažniau bei greičiau kreipiasi į specialistus dėl pastebimų raidos nukrypimų. Navickienės, Piščalkienės ir kt. (2019) teigimu, laikas, kada nustatomas autizmo spektro sutrikimas, gali priklausyti nuo įvairių veiksnių, tarp kurių svarbų vaidmenį atlieka tiek individualūs vaiko raidos aspektai, tiek sveikatos priežiūros sistema bei valstybės, kurioje gyvena šeima, požiūris į ankstyvąją diagnostiką. „Nors aplinkybės gali būti skirtingos, vis dėlto bendra tendencija išlieka tokia, kad autizmo spektro sutrikimai dažnai diagnozuojami per vėlai“ (Navickienė, Piščalkienė ir kt., 2019, p. 14).

1 lentelė. Autizmui būdinga simptomų triada

Sutrikimas	Ypatumai
Socialinės sąveikos sutrikimas	– Akių kontakto trūkumas. – Noras bendrauti ir kurti santykius trūkumas. – Gebėjimo kurti abipusius santykius stoka. – Socialinių taisyklių nesupratimas. – Intuityvaus bendravimo nepajautimas. – Nesuvokimas kitų asmenų elgesio intencijų.
Kalbos ir nekalbinio bendravimo sutrikimas	– Kalbos vystymosi vėlavimas. – Kūno kalbos ir gestų trūkumas. – Sunkumai palaikant pokalbį. – Nesugebėjimas pasakoti istorijų ar įvykių. – Sunkumai pradėti pokalbį ir jį tęsti. – Echolalijos – žodžių ar frazių kartojimas. – Sutrikęs socialinis žaidimas ir bendra veikla su bendraamžiais.
Elgesio ypatumai, priklausantys nuo pomėgių, ribotumų, sensorinių sutrikimų	– Ribotas interesų spektras. – Reikalavimas laikytis griežtos kasdienės rutinos. – Susidomėjimas neįprastais dalykais, veiklomis ar objektais. – Stereotipiniai elgesiai ir pasikartojančios veiklos. – Sensoriniai sutrikimai, tai yra, padidėjęs arba sumažėjęs jautrumas garsams, šviesoms, tekstūroms ar kvapams.

Šaltinis: Pūras, Basys, Petrulytė ir kt. (2023) Ankstyvojo amžiaus vaikų raidos sutrikimai

Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, išsiskiria netipiniu elgesiu, kuris dažnai tampa pirmuoju pastebimu jų ypatumu. Tokie vaikai gali vaikščioti ant pirštų, atlikti pasikartojančius judesius, pavyzdžiui, plasnėti rankomis, sukti ratus, linguoti ar purtyti galvą. Jie dažnai turi netikėtų užsiėmimų, neįprastų pomėgių bei ribotą, tačiau intensyvią domėjimąsi tam tikromis aplinkos sritimis, kas apsunkina jų bendravimą su bendraamžiais. Jiems būdingas stiprus noras atkakliai siekti mėgstamos veiklos ar objektų, dažnai nepaisant aplinkinių poreikių (Navickienė, Piščalkienė ir kt. 2019). Kaip pažymi Mikulėnaitė, Marcikonytė, ir kt. (2021), vienas ankstyvųjų požymių, galinčių signalizuoti apie autizmo spektro sutrikimą – tai vaiko nereagavimas, kai šaukiamas vardu. Šis elgesys – vengimas reaguoti į vardą – yra vienas iš išskirtinių ASD bruožų, padedančių atskirti šį sutrikimą nuo kitų raidos sunkumų. Svarbu pabrėžti, kad kiekvienas vaikas, turintis autizmo spektro sutrikimą, yra unikalus – jų reakcijos į aplinkos dirgiklius skiriasi, o prisitaikyti prie pokyčių ar naujų situacijų jiems dažnai būna sudėtinga.

Pasak Navickienės ir kt. (2019) vaikui augant, vis dažniau išryškėja įvairios elgesio problemos, kurios dar labiau komplikuoja ne tik bendravimą su vaiku, bet ir jo prisitaikymą tiek namų aplinkoje, tiek ugdymo įstaigose. Kaip teigia Ambrukaitis ir kolegos (2023), būtent kokybiniai nukrypimai nuo įprasto socialinio elgesio tampa reikšmingu veiksnium, lemiančiu įvairių socialinių sunkumų atsiradimą, o šie elgesio sutrikimai dažnai tampa vienu iš pagrindinių požymių, leidžiančių diagnozuoti autizmą. Ivoškienė (2023) pabrėžia, kad neverbalinės ir verbalinės komunikacijos sutrikimai yra vienas iš svarbiausių autizmo atpažinimo kriterijų. Bandyamas bendrauti su kitais dažnai sukelia vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, nerimą ir įtampą – jie pradeda blaškytis arba visiškai ignoruoja aplinkinius, kartais net rėkia ir ieško būdų apsisaugoti, tokių kaip užsidengimas rankomis ausis, atsigulimas ar nosisukimas. Tokių vaikų bendravimas namuose tampa lengvesnis, kai aplinka pažįstama ir įprasta. Tačiau bet kokie aplinkos pokyčiai dažnai kelia sunkumų, nes vaikai negali aiškiai išreikšti savo poreikių, o aplinkiniai nesupranta, ką jie nori. Dėl šios priežasties gali pasireikšti nepageidaujamas elgesys, pavyzdžiui: riksmas, daiktų mėtymas ar agresija, nukreipta į save, kitus žmones ar aplinką (Taj-Eldin et al., 2018). Kiekvienas vaiko netinkamas elgesys gali pasireikšti skirtingais būdais ir formomis. Dažnai pasitaiko vaiko nepaklusnumo, prieštaraavimų, pykčio protrūkių, mušimosi, kandžiojimo, agresijos kitų atžvilgiu, savęs žalojimo, griuvimo ant grindų, nuolatinio elgesio ribų tikrinimo, daiktų gadinimo, rėkimo, nusirengimo ar masturbacijos (Budrytė, 2022). Pasak Ivoškienės (2023), vertinant elgesį svarbu atkreipti dėmesį į tam tikrus ypatingus nukrypimus, tokius kaip saviagresija, agresija kitų atžvilgiu, veiklos nutraukimas, daiktų mėtymas, šauksmai, bėgimas iš darbo vietos, nuolatinis daiktų kišimas į burną, tų pačių klausimų kartojimas, neprognozuojamas ir nekontroliuojamas elgesys bei visiškai fizinio kontakto vengimas.

Grisiūnienė (2021) teigia, kad vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, dažnai susiduria su sunkumais atpažįstant emocijas, todėl jiems sudėtinga bendrauti su neurotipiniais vaikais, kurie emocijas perteikia per mimiką, gestus ar veiksmus. Šiems vaikams trūksta gebėjimo suprasti ir interpretuoti emocinius signalus, jie dažnai nesuvokia bendravimo nerašytų taisyklių, nemoka intuityviai atpažinti socialinių ženklų bei adekvačiai reaguoti į kitų žmonių emocijas. Dėl šių sutrikimų jiems tampa sudėtinga užmegzti ir palaikyti tarpasmeninius ryšius, o empatijos, ypač pažintinės empatijos, stoka dar labiau apsunkina socialinę sąveiką.

Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, dažnai reaguoja į socialinę informaciją lėčiau arba netiksliai, o tai gali sukelti frustracijos jausmą, nerimą, izoliaciją ar net baimę (Baron-Cohen et al., 2000). Kadangi šie vaikai paprastai geriau suvokia vizualinę informaciją nei verbalinius ar emocinius signalus, jiems sunku aiškiai išreikšti savo emocinę būseną, o nesusipratimai socialinėse situacijose gali sukelti pyktį ir bejėgiškumą (Attwood, 2007). Dėl to jiems būdingas emocinis nestabilumas ir intensyvios reakcijos į neaiškius ar nesuprantamus socialinius kontekstus. Vaikai gali išvengti arba sumažinti nemaloniais emocijas, tokias kaip pyktis, baimė ir nerimas, taikant struktūruotus ir vizualizacijos metodus. Struktūruota aplinka suteikia vaikams aiškumą ir prognozuojamumą, todėl mažėja jų streso lygis (Hodgson, 2020). Pavyzdžiui, dienotvarkės vizualizavimas naudojant piktogramas ar korteles padeda vaikams suprasti, kas jų laukia, ir sumažina nerimą dėl netikėtumų (Mesibov, Shea, Schopler, 2005). Aiškos taisyklės ir rutinos leidžia vaikams jaustis saugiau, nes jie žino, ko tikėtis tam tikrose situacijose, o tai ypač svarbu vaikams turintiems autizmo spektro sutrikimą (Hume, Boyd, Hamm, Kucharczyk, 2014). Emocijų kortelės arba veidrodinė terapija gali padėti vaikams atpažinti ir įvardyti savo emocijas, taip mokantis tinkamų būdų jas išreikšti (Golan & Baron-Cohen, 2006).

Emery(2004), teigia, kad dailinės veiklos darželyje daro teigiamą poveikį vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, nes skatina saviraišką ir padeda reguliuoti emocijas per vizualinę kalbą. Kadangi šiems vaikams dažnai sunku bendrauti žodžiu, piešimas, lipdymas ar tapyba tampa alternatyviu būdu išreikšti mintis ir jausmus, mažinant stresą bei nerimą (Martin, 2009). Struktūruota dailinė veikla suteikia aiškias gaires ir nuspėjamumą, kas padeda vaikams lengviau orientuotis užduotyse bei stiprina jų pasitikėjimą savimi (Navickienė ir kt., 2019). Dailinės veiklos ne tik ugdo kūrybiškumą, bet ir tampa svarbia terapine priemone, padedančia vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, geriau prisitaikyti prie aplinkos bei tobulinti socialinius, emocinius ir motorinius įgūdžius.

Dirbant su vaikais, turintiems autizmo spektro sutrikimą itin veiksminga taikyti struktūrizuotą ugdymą pasitelkiant vizualizavimo priemones. Ypač ikimokyklinio amžiaus vaikams būdingas stipresnis vaizdinės nei žodinės informacijos apdorojimas, todėl vizualiniai elementai padeda jiems lengviau suprasti, prisiminti ir įsisavinti informaciją (Serbentavičiūtė, 2021). Net ir pradinių klasių mokiniams vizualizacija yra vertinga priemonė, padedanti struktūruoti mintis, atpažinti emocijas bei skatinti refleksiją. Pavyzdžiui, „piešdama kartu su vaiku, dažnai pastebiu, kad jis stebi mano veiksmus ir pats nori įsitraukti į piešinio kūrimą.“ „Siekdama sustiprinti vizualizacijos poveikį, viršutinėje piešinio dalyje naudoju ryškias, pozityvias emocijas atspindinčias spalvas, o apatinėje – tamsesnes, kurios simbolizuoja neigiamas emocijas. Tai padeda vaikui geriau suvokti ir išreikšti savo patirtis, jausmus bei elgesio priežastis „(Karklytė-Palevičienė, 2021). Kitas veiksmingas vizualizavimo metodas – emocijų termometras, kuriame vaikas gali „matuoti“ savo emocinę būseną spalvų skalėje: nuo mėlynos (ramus) iki raudonos (labai supykęs). Tokie vizualiniai įrankiai suteikia vaikui galimybę atpažinti emocijas bei mokytis jų valdymo strategijų (Cohen & Stern, 2020). Tyrimai rodo, kad vizualinės priemonės ugdymo procese ne tik didina vaikų motyvaciją, bet ir gerina jų gebėjimą savarankiškai spręsti problemas bei efektyviau bendrauti (Hodgdon, 1995; Grandin, 2006).

2. Tyrimo metodologija

Tyrimas buvo vykdomas 2024–2025 m., siekiant išsiaiškinti trejų–ketverių metų amžiaus vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, nemalonių emocijų raiškos ir valdymo ypatumus dailinėje veikloje. Siekiant užtikrinti duomenų patikimumą ir išsamumą, tyrime taikyti keli tarpusavyje papildantys metodai: mokslinės literatūros analizė, kokybinis stebėjimas ir kiekybinė apklausa.

Mokslinės literatūros analizė leido teoriškai pagrįsti autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų ugdymo, emocijų raiškos bei valdymo ypatumus, išskirti dailinės veiklos reikšmę emocijų savireguliacijai. Šis metodas suteikė teorinį pagrindą empirinių duomenų interpretacijai.

Empirinėje tyrimo dalyje taikyti du metodai – kokybinis stebėjimas ir kiekybinė pedagogų apklausa.

Kokybinis stebėjimas pasirinktas todėl, kad leidžia natūralioje ugdymo aplinkoje fiksuoti realų vaiko elgesį, emocijų raišką ir reakcijas įvairiose dailinės veiklos situacijose. Stebėjimas vyko Šilutės mieste esančioje (X) įstaigoje, ikimokyklinėje grupėje, tris kartus stebint 3,5 metų vaiką, turintį autizmo spektro sutrikimą. Naudotas struktūruotas stebėjimo protokolai, kuriame registruota vaiko kūno kalba, verbalinė raiška, emocijų pobūdis ir netinkamo elgesio apraiškos. Šis metodas suteikė galimybę gauti išsamią informaciją apie vaiko emocinį reagavimą realiose ugdymo situacijose, išvengiant dirbtinio tyrimo poveikio.

Papildomai taikytas kiekybinis tyrimo metodas – pedagogų apklausa, siekiant išplėsti tyrimo duomenis ir patikrinti gautus stebėjimo rezultatus platesniame kontekste. Apklausos tikslas – išsiaiškinti pedagogų patirtį bei nuostatas, susijusias su nemalonių emocijų valdymu taikant struktūruotą ugdymą ir vizualines priemones dailinėje veikloje. Apklausoje dalyvavo 79 Šilutės miesto ikimokyklinio ugdymo pedagogai.

Kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodų derinimas leido pasiekti duomenų trianguliaciją – gauti tiek individualaus vaiko elgesio gylio analizę, tiek apibendrintą pedagogų patirties vertinimą. Tai užtikrino tyrimo rezultatų patikimumą ir išsamumą. Tyrimo duomenys buvo apibendrinti ir pateikti lentelėse bei schemose, siekiant aiškiai atskleisti analizės rezultatus.

Etikos principai: Tyrimo etikos principų buvo griežtai laikomasi siekiant apsaugoti vaiko ir pedagogų privatumą, gerovę ir anonimiškumą. Kardelis (2002) teigia, kad pagrindinė priemonė anonimiškumui garantuoti yra dalyvių vardų bei kitų asmeninių duomenų nenaudojimas.

3. Pagrindiniai kokybinio, kiekybinio tyrimo rezultatai ir analizė

3.1 Kokybinio tyrimo rezultatai ir analizė

Siekiant išnagrinėti trejų – ketverių metų vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, netinkamo elgesio raišką ugdymo veiklose buvo taikytas empirinio tyrimo metodas – stebėjimas. Stebėjime dalyvavo vienas ikimokyklinio amžiaus vaikas B1. Stebėjimas vyko komunikacijos, socializacijos - vaidinimo, meninės ugdymo veiklose, tris dienas, po dvi valandas, pagal skirtingas ugdymo temas. Duomenys buvo fiksuojami stebėjimo protokoluose. Užfiksuoti duomenys buvo susisteminti ir pateikti lentelėse pagal ugdymo kompetencijas.

„Moksliniai šaltiniai teigia, jog autizmo spektro sutrikimo požymiai dažniausiai atsiskleidžia trijose pagrindinėse srityse: socialinėje sąveikoje, kalboje ir komunikacijoje bei elgesyje (APA, 2013). Diagnozuoti autizmo spektro sutrikimą yra sudėtinga, kaip ir parinkti tinkamiausią ugdymo formą konkrečiam vaikui, kadangi šis sutrikimas kiekvienam pasireiškia skirtingai – tiek sunkumo laipsniu, tiek požymių raiška, (Happe, Ronald, Plomin, 2006, kaip cituojama Kulešė, 2022, p. 12).

2 lentelė. Komunikavimo ugdymo veiklos protokolų susisteminimas

Ugdymo aspektai	Komunikavimo ugdymo veikla „Saulė ir mėnulis“	Komunikavimo ugdymo veikla „Praeitis - dabartis“	Komunikavimo ugdymo veikla „Kuo aš būsiu užaugęs?“
Akių kontaktas	Kartais palaikė	Kartais palaikė	Kartais palaikė
Kalbos naudojimas	Naudoja echolalijas	Naudoja echolalijas	Naudoja echolalijas
Bendravimo iniciatyva	Neinicijuoja	Neinicijuoja	Neinicijuoja
Atsako į kitų kalbą	Kartais atsako	Kartais atsako	Kartais atsako
Komunikacijos pobūdis	Sunkiai suprantama	Sunkiai suprantama	Sunkiai suprantama
Emocinės išraiškos	Ribotos	Ribotos	Ribotos

Šaltinis: sudaryta pagal autoriaus atlikto tyrimo duomenis, 2025

Komunikavimo ugdymo veikloje stebėjimas parodė, kad B1 kartais palaikė akių kontaktą visose veiklose. Remiantis Baron-Cohen ir kt. (1997) tyrimu, vaikai turintys autizmo spektro sutrikimą, dažnai vengia tiesioginio akių kontakto, o tai gali būti susiję su sunkumais socialinėje sąveikoje. Visose

veiklose naudojo echolalijas. Echolalija, kaip komunikacijos priemonė, ypač aktuali vaikams, turintiems ribotą žodyną ar sunkumų formuluojant sakinius (Prizant ir Rydell 1984). B1 komunikacija buvo sunkiai suprantama visose veiklose. Lubas ir kt. (2014) pabrėžia, kad asmenys su komunikacijos sunkumais susiduria su padidinta nepageidaujamo elgesio rizika. B1 emocinės išraiškos buvo ribotos. American Psychiatric Association (2013) pažymi, kad ribotos emocinės išraiškos yra glaudžiai susijusios su socialinės komunikacijos sunkumais, būdingais vaikams su turintiems autizmo spektro sutrikimą.

3 lentelė. Socializacijos – vaidinimo ugdymo veiklos protokolų susisteminimas

Ugdymo aspektai	Socializacijos -vaidinimo ugdymo veikla „Saulė ir mėnulis“	Socializacijos -vaidinimo ugdymo veikla „Praeitį - dabartis“	Socializacijos -vaidinimo ugdymo veikla „Kuo aš būsiu užaugęs?“
Socialinė sąveika	Nepalaiko	Nepalaiko	Trumpam įsitraukė
Bendradarbiavimas su bendraamžiais	Nebendrauja	Nebendrauja	Nebendrauja
Problemų sprendimas	Nesprendžia	Nesprendžia	Nesprendžia
Emocinės išraiškos	Didelė raiška	Didelė raiška	Didelė raiška

Šaltinis: sudaryta pagal autoriaus atlikto tyrimo duomenis, 2025

Socializacijos ugdymo veikloje stebėjimas parodė B1 trumpam susidomėjo ir įsitraukė į veiklą – vaidinimą „Kuo aš būsiu užaugęs?“. Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, pasižymi socialinio bendravimo sunkumais, ribotomis siauromis interesų grupėmis įvairiose srityse. Problemų sprendimas nebuvo vykdomas visose veiklose. Viena iš pagrindinių priežasčių yra sunkumai komunikuoti apie savo problemas. Emocinės išraiškos buvo ryškios visose ugdymo veiklose, menkiausi aplinkos pokyčiai sukėlė stiprius neigiamų emocijų protrūkius ir netinkamo elgesio raišką.

4 lentelė. Meninio ugdymo veiklos protokolų susisteminimas

Ugdymo aspektai	Meninio ugdymo veikla „Saulė ir mėnulis“	Meninio ugdymo veikla „Praeitį - dabartis“	Meninio ugdymo veikla „Kuo aš būsiu užaugęs?“
Kūrybinis aktyvumas	Dalyvauja	Nedalyvauja	Dalyvauja
Problemų sprendimas	Nesprendžia	Nesprendžia	Nesprendžia
Kūrybiškumas	Pasyvus, pasikartojantis	Neįsitraukia	Pasyvi
Sąveika su medžiagomis	Pasyvi	Nesirinko	Pasyvi
Emocinės išraiškos	Didelė raiška	Didelė raiška	Didelė raiška

Šaltinis: sudaryta pagal autoriaus atlikto tyrimo duomenis, 2025

Meninio ugdymo veikloje stebėjimas parodė, kad B1 elgesys visose veiklose atskleidė būdingus ASD požymius: ribotą akių kontaktą, echolalijas, sunkiai suprantamą komunikaciją ir emocinės išraiškos stoką. Ypač ryškiai pasireiškė emocinis nestabilumas – aplinkos pokyčiai sukėlė stiprius neigiamų emocijų protrūkius ir netinkamo elgesio raišką, tokią kaip daiktų mėtymas ar rėkimas. Tai atitinka tyrimų duomenis, rodančius, kad vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą patiria sunkumų valdydami emocijas, ypač stresinėse ar naujose situacijose. Meninėse veiklose B1 pasyviai dalyvavo, nerodė kūrybinės iniciatyvos, jautėsi nejaukiai, o emocinė įtampa peraugo į frustraciją ir netinkamą elgesį. Siekiant padėti vaikui reguliuoti nemalonias emocijas dailinės veiklos metu, svarbu taikyti struktūruotą ugdymą, aiškias instrukcijas ir vizualizacijos metodus. Vizualinės priemonės, tokios kaip emocijų kortelės ar socialinės istorijos, gali padėti vaikui suprasti savo emocijas ir jas išreikšti tinkamesniais būdais. Tikslingai taikomi emocijų valdymo metodai gali padėti sumažinti nerimą ir pagerinti vaiko įsitraukimą į dailinę veiklą.

3.2 Kiekybinio tyrimo rezultatai ir analizė

Siekiant ištirti, kaip dailinės veiklos metu taikomi struktūruoto ugdymo ir vizualizacijos elementai padeda mažinti nemalonių emocijų raišką trejų–ketverių metų vaikui, turinčiam autizmo spektro sutrikimą, buvo taikytas kiekybinis tyrimo metodas – Šilutės miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogų apklausa internetu. Tyrime dalyvavo 79 pedagogai, turintys patirties dirbant su vaikais, turinčiais autizmo spektro sutrikimą. Apklausos tikslas – įvertinti dailinės veiklos organizavimo

ypatumus ir taikomų struktūruoto ugdymo bei vizualizacijos metodų poveikį vaikų emocijų raiškai bei savireguliacijai. Anketinės apklausos duomenys buvo apdoroti taikant kiekybinės analizės metodus, o rezultatai pateikti lentelėse ir diagramose, remiantis gautomis įžvalgomis.

Gauti rezultatai rodo, kad dauguma dalyvių 67 (proc.) buvo ikimokyklinio ugdymo pedagogai. Dalis respondentų 35 (proc.) turi 1–3 metų darbo patirtį, o 30 (proc.) – dirba su ASD vaikais trumpiau nei 1 metus. 20 (proc.) pedagogų turi daugiau nei 6 metų patirtį, o 13 (proc.) – 4–6 metų patirtį. Šie duomenys leidžia suprasti, kad dauguma respondentų turi palyginti trumpą darbo patirtį su vaikais, turinčiais autizmo spektro sutrikimą, o tai gali turėti įtakos jų pasitikėjimui taikant emocijų reguliavimo metodus. Dauguma pedagogų 62 (proc.) nurodė, kad vaikai turintys autizmo spektro sutrikimą, dalyvauja dailinėse veiklose kelis kartus per savaitę, o 20 (proc.) – kasdien. Retai dailinėje veiklose dalyvauja 9 (proc.) vaikų, o 8 (proc.) – tik kartą per savaitę. Šie duomenys rodo, kad dailinės veiklos yra dažnai įtraukiamos į ugdymo procesą, tačiau jų reguliarumas gali skirtis priklausomai nuo ugdymo įstaigos ar pedagogų darbo organizavimo. Dažnas kūrybinių veiklų taikymas gali prisidėti prie geresnio vaikų nemalonių emocijų atpažinimo ir jų raiškos per meninę išraišką. Pagal atliktą tyrimą, populiariausia meninė veikla ikimokyklinio ugdymo įstaigose yra piešimas – ją pasirinko net 35 (proc.) pedagogų. Antroje vietoje – lipdymas, kuris sudaro 25 (proc.). Tapyba ir aplikacija yra kiek rečiau taikomos – po 19 (proc.) Kitos veiklos, tokios kaip karpymas, muzikos klausymas ar panašūs užsiėmimai, sudaro tik 2 (proc.) visų veiklų.

Tyrimo metu buvo siekiama išaiškinti, kaip dažnai pastebima, kad vaikai turintys autizmo spektro sutrikimą, dailinės veiklos metu patiria stiprias nemalonas emocijas (pvz., nerimą, frustraciją, pyktį). Tyrimo rezultatai parodė, kad 43 (proc.) pedagogų teigia dažnai, o 18 (proc.) – labai dažnai pastebi vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, nemalonių emocijų raišką. Tai rodo, jog beveik du trečdaliai vaikų patiria emocinių sunkumų kūrybinės veiklos metu. 34 (proc.) respondentų nurodė, kad šios emocijos pasireiškia retai, 4 (proc.) teigė, kad beveik niekada. Nedidelė dalis 1 (proc.) neatsakė į klausimą. Šie duomenys leidžia suprasti, kad dailinė veikla gali būti tiek iššūkis, tiek galimybė, autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams, priklausomai nuo taikomų metodų ir emocinės aplinkos. Pastebėjus dažnas nemalonas emocijas, tokias kaip nerimas, pyktis ar frustracija, pedagogams svarbu taikyti struktūruotus, vaikui aiškius ir nuspėjamus veiklos modelius. Tyrimai rodo, kad nuoseklumas, vizualinė parama ir aiškos instrukcijos reikšmingai padeda sumažinti nerimą bei gerina autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų savireguliacijos įgūdžius (Hodgdon, 1995). Taip pat pastebėta, kad dailės terapija, kai ji taikoma apgalvotai ir individualizuotai, gali būti efektyvi priemonė vaikų emocijų išraiškai ir frustracijos mažinimui (Martin, 2009). Taip pat būtina užtikrinti emocinį saugumą – parinkti individualius metodus bei suteikti vizualinę ir sensorinę paramą, kad kūrybinė veikla taptų ne stresą kelianti, o emocijas išlaisvinanti ugdymo priemonė.

Tyrimo metu siekiama išsiaiškinti, kokios pagrindinės priežastys sukelia, autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams, nemalonių emocijų dailinės veiklos metu. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad 29 (proc.) vaikų stiprias nemalonas emocijas patiria dėl nenuspėjamų pokyčių veikloje, 28 (proc.) – dėl sunkumų suprantant užduotį. 27 (proc.) vaikai jautriai reaguoja į sensorinius dirgiklius, tokius kaip nemaloni tekstūra ar stiprūs kvapai, o 15 (proc.) patiria emocinių sunkumų dėl bendravimo iššūkių. Pastebėta, kad nė vienas respondentas nenurodė kitų priežasčių.

Šie duomenys pabrėžia, kad aiški veiklos struktūra, tinkamos sensorinės sąlygos ir pritaikytos komunikacijos strategijos yra svarbios siekiant sumažinti neigiamas, nemalonas emocijas vaikams turintiems autizmo spektro sutrikimą dailinės veiklos metu. Tyrimai rodo, kad vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, ypač svarbu prognozuojama veiklos eiga ir vizualiniai planai, kurie padeda sumažinti nerimą ir frustraciją (Mesibov, Shea & Schopler, 2005). Taip pat sensorinė aplinka turi reikšmingos įtakos vaikų emociinei savijautai – dirgikliai, kurie neurotipiniams vaikams gali būti neutralūs, vaikams su autizmo spektro sutrikimu dažnai tampa stresoriais (Baranek, 2002). Aiškos ir individualizuotos užduotys padeda išvengti nesusipratimų bei didina vaikų įsitraukimą į veiklą. Visa tai rodo, kad pedagogo gebėjimas atpažinti šiuos poreikius ir atitinkamai pritaikyti dailinę veiklą yra esminis veiksnys siekiant pozityvaus emocinio klimato.

Apklausos metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokių metodus pedagogai taiko, kad padėtų vaikams turintiems, autizmo spektro sutrikimą, reguliuoti nemalones emocijas dailinės veiklos metu.

Daugiausia respondentų 36 (proc.) nurodė, kad taiko struktūruoto ugdymo metodus, tokius kaip aiški veiklos struktūra, dienotvarkė ir vizualinės instrukcijos. 24 (proc.) pedagogų naudoja ramybės kampelius ar sensorinius žaislus, kurie padeda vaikams nusiraminti. 23 (proc.) taiko fizinę pagalbą, tiesiogiai padėdami vaikui atlikti užduotis. 15 (proc.) pedagogų skatina emocijų atpažinimą ir išraišką, siekdami padėti vaikams geriau suprasti ir valdyti savo jausmus. Tik 1 (proc.) respondentų paminėjo kitus metodus – sutartiniai ženklai. Šie rezultatai rodo, kad pedagogai daugiausia dėmesio skiria veiklos struktūrai ir sensorinei paramai, siekdami sukurti vaikams palankią emocinę aplinką. Sensoriniai kampeliai ar sensoriniai žaislai padeda sumažinti sensorinį perkrovimą, kuris dažnai sukelia frustraciją ar nerimą vaikams turintiems autizmo spektro sutrikimą (Baranek, 2002). Emocijų atpažinimo skatinimas atitinka socialinio - emocinio ugdymo kryptį, kuri padeda vaikams įgyti savireguliacijos įgūdžių (Braden, 2006). Be to, fizinė pagalba atliekant užduotis gali būti efektyvi pereinamojo laikotarpio strategija, kuri padeda vaikui pamažu įgyti savarankiškumo.

Tyrimo metu pedagogų buvo klausama, ar jie taiko struktūruoto ugdymo principus dailinėse veiklose vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą. Tyrimo metu paaiškėjo, kad net 75 (proc.) pedagogų nuosekliai taiko struktūruoto ugdymo principus dailinėse veiklose vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, o dar 23 (proc.) tai daro „kartais“. Toks aukštas rodiklis atskleidžia struktūruoto ugdymo svarbą – aiški struktūra, nuspėjamumas ir vizualinė parama padeda vaikams lengviau suprasti veiklos eigą, pasiekti geresnių rezultatų bei mažina nemalonias emocijas, tokias kaip nerimas, frustracija ar pasimetimas. Pedagogų atsakymai leidžia daryti išvadą, kad šie principai yra ne tik atpažįstami, bet ir vertinami kaip praktikoje veiksmingi.

Tyrimo tikslas buvo išanalizuoti, kokias struktūruoto ugdymo priemones pedagogai dažniausiai pasitelkia dirbdami su vaikais, turinčiais autizmo spektro sutrikimą. Siekta suprasti, kurios priemonės praktikoje taikomos dažniausiai ir kaip jos prisideda prie vaikų emocinės gerovės bei ugdymosi sėkmės.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad dažniausiai pedagogai, dirbdami su vaikais turinčiais autizmo spektro sutrikimą, naudoja dienotvarkę su aiškia veiklos seka – tai nurodė 42 (proc.) respondentų, nes tokia struktūra padeda vaikams suprasti dienos eigą ir reikšmingai sumažina nerimo jausmą. Užduočių korteles ar schemas taiko 32 (proc.) pedagogų – jos vizualiai aiškiai pateikia informaciją, leidžia vaikams lengviau suprasti, ko iš jų tikimasi, ir sėkmingai atlikti užduotis. Aiškus, apibrėžtas veiklos zonas naudoja 25 (proc.) pedagogų, taip sukurdami organizuotą ir nuspėjamą aplinką, kuri yra ypač svarbi vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, savireguliacijai. Tik 1 (proc.) respondentų nurodė taikantys kitus metodus, kas rodo, jog dauguma pedagogų remiasi gerai žinomomis ir grįstomis priemonėmis. Šie rezultatai atskleidžia, kad struktūruotas ugdymas yra neatsiejama darbo dalis su vaikais turinčiais autizmo spektro sutrikimą, tačiau priemonių pasirinkimas dažnai priklauso nuo individualių vaikų poreikių bei pedagogo kompetencijos jas pritaikyti kūrybiškai ir lanksčiai.

Apklauskos metu respondentų buvo klausama, ar jie pastebi, kad struktūruotas ugdymas padeda vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, jaustis saugiau, lengviau valdyti nemalonias emocijas dalyvaujant dailinėse veiklose. Dauguma pedagogų net 86 (proc.), patvirtino, kad aiški struktūra ir nuspėjamos veiklos ribos padeda vaikams išvengti nemalonių emocijų, bei labiau įsitraukti į kūrybinį procesą. Tai leidžia ne tik gerinti vaikų emocinę savijautą, bet ir kurti pozityvią, pasitikėjimu grįstą ugdymo aplinką, kurioje vaikai gali laisviau reikšti save per meną. Struktūruotos veiklos, nuspėjama aplinka ir aiškos instrukcijos yra esminiai veiksniai, mažinantys nerimo lygį bei didinantys vaikų savarankiškumą (Mesibov, Shea & Schopler, 2005).

Tyrimo metu siekiama išsiaiškinti, ar pedagogai naudoja vizualizacijos metodus (pvz., paveikslėlių korteles, socialines istorijas) dailinės veiklos metu. Tyrimo metu paaiškėjo, kad dauguma pedagogų – net 76 (proc.) – naudoja vizualizacijos metodus, tokius kaip paveikslėlių kortelės ar socialinės istorijos, dailinės veiklos metu. Tai rodo, kad vizualiniai metodai yra plačiai taikomi kaip veiksminga priemonė, padedanti vaikams turintiems autizmo spektro sutrikimą, geriau suprasti užduotis, jų eigą ir sėkmingai dalyvauti veiklose. 19 (proc.) pedagogų atsakė „Kartais“, o tai gali reikšti, kad jie vizualizaciją taiko tik tam tikrose situacijose, pavyzdžiui, kai vaikui kyla sunkumų suprasti instrukcijas arba kai veikla yra sudėtingesnė. Šis atsakymas rodo individualių metodų pritaikymą pagal ugdytinių poreikius. 4 (proc.) respondentų nurodė, kad vizualizacijos metodų netaiko. Tai gali būti siejama su metodinės pagalbos trūkumu, nepakankamu žinojimu apie šių metodų naudą arba skirtingomis ugdymo

praktikomis. Tuo tarpu 1 (proc.) pedagogų neatsakė į klausimą – šis rezultatas gali signalizuoti apie patirties ar žinių stoką šioje srityje. Rezultatai akivaizdžiai parodo, kad vizualizacijos metodai yra svarbi struktūruoto ugdymo dalis, padedanti vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, lengviau įsitraukti į kūrybines veiklas, gerinti jų savarankiškumą bei mažinti nemalonus emocijas, kylančias dėl neaiškumo ar pokyčių veiklos metu.

Tyrimo metu siekta nustatyti, kurios vizualizacijos priemonės yra veiksmingiausios padedant vaikams reguliuoti nemalonus emocijas dailinės veiklos metu. Paaiškėjo, kad 58 (proc.) pedagogų paveikslėlių korteles su emocijų vaizdais įvardijo kaip efektyviausią priemonę nemalonių emocijų valdymui dailinėse veiklose. 21 (proc.) pedagogų nurodė, kad labiausiai veiksmingos yra socialinės istorijos, kuriose vaizdžiai pateikiami scenarijai, padedantys vaikams suprasti emocijas ir reakcijas įvairiose situacijose. 19 (proc.) respondentų manė, kad emocijų spalvų metodas, kai naudojamos skirtingos spalvos emocijoms išreikšti, yra naudingas. Tik 2 (proc.) pedagogų pasirinktoje kategorijoje įrašė kitas priemones, metodus - rankų paspaudimai, vaikui suprantami garsai, žodžiai ir gestai, naudojami skirtingai, labai priklauso nuo vaiko. Dauguma pedagogų pritarė, kad vizualizacijos padeda vaikams geriau suprasti ir reguliuoti savo emocijas dailinėje veikloje.

Apklausos metu pedagogų buvo klausiama, ar jie pastebi, kad vizualizacijos priemonių naudojimas padeda autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams sumažinti nerimą ir geriau valdyti emocijas dailinės veiklos metu. Apklausos rezultatai atskleidė, kad didžioji dauguma pedagogų – 77(proc.) – pastebi, jog vizualizacijų naudojimas padeda sumažinti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, nerimą bei gerina jų nemalonių emocijų valdymo gebėjimus dailinėje veikloje. Dar 22 (proc.) pedagogų nurodė, kad vizualizacijų teikiama metodika yra iš dalies juntama, tačiau jie negalėjo pateikti konkrečių pavyzdžių ar įrodymų. Šie duomenys rodo, kad vizualinės priemonės yra laikomos svarbiu emocinės pagalbos įrankiu dirbant su vaikais, turinčiais autizmo spektro sutrikimą. Vizualiniai sprendimai, integruoti į kūrybinę veiklą, padeda vaikams lengviau orientuotis situacijose, tiksliau atpažinti emocijas ir ramiai įsitraukti į užduotis. Pedagogai, naudodami vizualizacijas, gali veiksmingiau palaikyti vaikų emocinę pusiausvyrą bei kurti saugesnę ir palaikančią ugdymo aplinką. Be to, tokios priemonės stiprina vaikų pasitikėjimą savimi ir skatina jų savarankiškumą kūrybinėse veiklose. Vizualizacijų taikymas tampa neatsiejama efektyvaus darbo su specialiujų poreikių vaikais dalimi. Tyrimai rodo, kad vizualinė informacija ypač veiksminga vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, nes padeda kompensuoti verbalinės kalbos sunkumus ir pagerina supratimą apie kasdienes veiklas bei emocijas (Hodgdon, 1995). Taip pat vizualiniai metodai didina vaikų dalyvavimą veiklose, mažina nerimo lygį ir padeda geriau prisitaikyti prie ugdymo struktūros (Dettmer et al., 2000).

Išvados

1. Trejų–ketverių metų vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, būdingi specifiniai emocijų raiškos ypatumai. Jie dažnai sunkiai atpažįsta ir įvardija savo jausmus, emocijas išreiškia per elgesį – riksmams, atsisakymu veikti ar daiktų mėtymu. Nemalonus emocijas dažniausiai sukelia sensoriniai dirgikliai, netikėti veiklos pokyčiai ar neaiškios užduotys, todėl jų emocinė savireguliacija reikalauja kryptingos pedagoginės pagalbos.

2. Dailinė veikla yra reikšminga priemonė vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, emocijų valdymui ir savireguliacijos ugdymui. Kūrybinės užduotys leidžia vaikams išreikšti emocijas neverbaliniu būdu, padeda sumažinti įtampą, nerimą bei skatina pozityvią emocinę raišką. Per dailės procesą vaikai lavina savikontrolę, patiria sėkmę ir stiprina socialinius bei emocinius įgūdžius.

3. Struktūruoto ugdymo ir vizualizacijos metodų taikymas dailinėje veikloje padeda mažinti neigiamų emocijų pasireiškimą bei gerina vaikų emocinę savijautą. Aiški veiklos struktūra, nuspėjama aplinka, vizualinės priemonės (dienotvarkės, emocijų kortelės, užduočių pavyzdžiai) suteikia vaikui saugumo jausmą, mažina stresą ir stiprina pasitikėjimą savimi. Tokie metodai padeda vaikui ramiau reaguoti į pokyčius, efektyviau valdyti emocijas ir aktyviau dalyvauti kūrybinėje veikloje.

Literatūra

1. Abromaitienė, L. (2008). *Specialiojo ugdymo pagrindai*. Vilnius: Alma littera.
2. Barkauskienė, R., ir Zcharevičienė, A. (2019). *Metodinės rekomendacijos specialistams*.
3. Baron-Cohen, S. (1997). *Mindblindness: An essay on autism and theory of mind*. Cambridge, MA: MIT Press.
4. Baron-Cohen, S., Leslie, A. M., & Frith, U. (1985). *Does the autistic child have a "theory of mind"?* Cognition, 21(1), 37-46.
5. Budrytė, I. (2022). *Patarimai pedagogams: kaip vizualinės priemonės padeda mažinti vaikų, turinčių įvairiapusių raidos sutrikimų, nepageidaujamo elgesio apraiškas*. Vilnius, 5.
6. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: Sava
7. Dilienė, A. (2022). *Gyvenimas su vaikais*. Juoda ant balto, 77.
8. Dunn, W. (2001). *The Sensory Profile: User's Manual*. Psychological Corporation.
9. Emery, M. J. (2004). *Art therapy as an intervention for autism*. The Arts in Psychotherapy, 31(1), 17-34.
10. Emery, M. J. (2004). *Art Therapy as an Intervention for Autism*. ProQuest Dissertations Publishing.
11. Gallahue, D. L., & Donnelly, F. C. (2003). *Developmental Physical Education for All Children*. Human Kinetics.
12. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York: Bantam Books.
13. Gray, C. (2010). *The New Social Story Book*. Future Horizons.
14. Gudonis, V., Kulešė, Ž., Paulauskas, R. (2022). *Autizmas pažinti suprasti padėti*. Vilniaus universiteto leidykla, 12.
15. Hodgson, A. R. (2020). *Structured Teaching and Visual Supports for Children with Autism Spectrum Disorder*. Journal of Autism and Developmental Disorders, 50(7), 2514-2528.
16. Hume, K., Boyd, B. A., Hamm, J. V., & Kucharczyk, S. (2014). *Supporting independence in adolescents on the autism spectrum*. Remedial and Special Education, 35(2), 102-113.
17. Ivoškuvienė, R. (2003). *Autizmo diagnostika ir intervencija*. Vilnius: VU leidykla.

MANAGING UNPLEASANT EMOTIONS IN ART ACTIVITIES FOR THREE-TO FOUR-YEAR-OLD CHILDREN WITH ASD

Inga Šaulitienė

Summary

Research Problem. Autism spectrum disorder is a complex developmental disorder that affects social interaction, communication and behavior. In recent years, a steady increase in cases of autism spectrum disorder has been observed worldwide, and therefore more and more children with this disorder are included in general education programs. The education policy of the Republic of Lithuania provides opportunities for children with special educational needs to attend preschool educational institutions closer to home, therefore, educators have an increasing responsibility to ensure inclusive education and apply effective methods. Working with three- to four-year-old children with autism spectrum disorder is particularly challenging, because at this age basic emotional and social skills are formed, and difficulties in expressing emotions often manifest as anxiety, fear or anger.

In order to help these children, it is extremely important to create a structured, visually clear and predictable environment that reduces tension and helps manage the expression of unpleasant emotions. The study examines how artistic activities can become an effective method for strengthening emotion regulation. Art activities allow children to express their feelings non-verbally, experience a sense of success and calm down through the interaction of colors, shapes and movements. The creative process promotes self-regulation, reduces anxiety and frustration, and therefore can be an extremely important part of developing emotional well-being.

The research problem is based on the fact that children with autism spectrum disorder often experience strong unpleasant emotions, which complicate their education, communication and participation in group activities. These emotions are especially pronounced at an early age, when emotional abilities are still forming. The research raises the issue that the principles of structured education and visualization tools in art activities can help children manage the expression of unpleasant emotions, strengthen self-regulation and promote a positive emotional response.

The object of the study is a three- to four-year-old child with autism spectrum disorder, the expression of unpleasant emotions and methods of managing them during art activities.

The aim of the study is to investigate the expression of emotions experienced by a child with autism spectrum disorder and to identify effective methods for their management.

Research objectives:

1. Analysis of the features of the expression of unpleasant emotions - theoretical justification.
2. Justification of the influence of artistic activity on the management of unpleasant emotions.
3. Determination of the effect of structured education and the application of visual methods on emotional self-regulation.

Research methods: Includes analysis of scientific literature, observation, online survey and analysis of qualitative and quantitative data. These methods allowed for a comprehensive assessment of how educators apply artistic activity to regulate children's emotions and what measures are most effective. The results of the study are expected to contribute to improving the quality of inclusive education and provide practical insights for educators working with children with autism spectrum disorder.

In conclusion, it can be stated that art activities, based on the principles of structured education and visual aids, are an important tool that helps children with autism spectrum disorder manage unpleasant emotions and strengthen emotional self-regulation. This not only improves children's emotional well-being, but also contributes to more successful inclusion in the educational process and comprehensive personality development.

Keywords: autism, emotions, art activities, structured education, visualization.